

3. Процес сучасної соціально-педагогічної профілактики жорстокого ставлення до дітей в сім'ї має орієнтуватися на зміну суспільної свідомості щодо проблеми жорстокості, зокрема жорстокості по відношенню до дітей.

4. Проблемою попередження жорстоких проявів відносно дітей повинні займатися різні соціальні служби та організації, як на місцевому, так і на державному рівнях.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Вильфинг Х. Система социальных мер в Австрии по предупреждению насилия в семье / Х. Вильфинг // Вестник психосоциальной и коррекционно-реабилитационной работы. – 1996. – № 2. – С. 36 – 40.
2. Девяткин С. Опыт ненасилия в XX столетии / С. Девяткин // Социальные и гуманитарные науки. – 1999. – №1. – С. 92 – 104.
3. Капська А. Соціальна робота: деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю / А. Капська. – К. : Логос, 2001. – 318 с.
4. Попов М. Профілактична робота в центрах соціальної служби для дітей та молоді / М. Попов // Гуманізація навчально-виховного процесу. – Слов'янськ, 2003. – С. 21 – 34.
5. Щербак Н. Соціально-педагогічна профілактика жорстокого ставлення до дітей / Н. Щербак // Рідна школа. – 2002. – № 10. – С. 26 – 29.

**Вікторія Прядкіна,**

студентка,

Луганський національний університет  
імені Тараса Шевченка

#### ДОМАШНЄ НАСИЛЛЯ НАД ДІТЬМИ: ПРИЧИНИ ТА ФАКТОРИ

*Стаття присвячена проблемі домашнього насилля над дітьми. Виявлені причини та фактори виникнення жорстокого ставлення до дітей у сім'ї.*

**Victoriia Priadkina**

#### DOMESTIC VIOLENCE AGAINST CHILDREN: CAUSES AND FACTORS

*This article highlights the problem of domestic violence against children. Causes and factors of domestic violence against children are identified.*

Проблема насильства над дитиною довгий час була закритою для обговорення та висвітлення не лише в Україні. Не проводився облік жертв сімейного насилля, пошук методів корекційно-реабілітаційної роботи та шляхів вирішення даної проблеми. Останнє десятиріччя насилля над дитиною в родині було визнане суспільством та науковцями як серйозна та масштабна проблема, що породжує множини інших соціально-психологічних, індивідуальних та соціальних проблем. Зокрема, сформувалося розуміння того, що вже не достатньо лише наказати винних, а необхідно проводити роботу з тим, хто вчинив насилля, для виключення вірогідності повторення насильницьких актів над дитиною, а також для реабілітації жертви (дитини).

Сьогодні більш детально вивчаються соціально-психологічні аспекти проблеми насильства, специфіка родинного насильства, вплив ситуації насильства на особистісний розвиток дитини; проводиться соціологічний аналіз явища «домашнього насильства»; аналізуються особливості впливу сім'ї на девіантну поведінку неповнолітніх; розробляються методичні рекомендації щодо попередження насильства в сім'ї та допомоги жертвам домашнього насильства.

Доведено, що діти, які відчували на собі жорстокість та насильство, підсвідомо відтворюють цей життєвий досвід у дорослому житті, оскільки не знають іншої моделі поведінки. Віддаленими наслідками насильства є схильність до узалежностей: алкоголізм, адиктивна, девіантна, делінквентна та асоціальна поведінка.

Кількість випадків насильства в сім'ї щодо неповнолітніх збільшується з кожним роком. Проте дані офіційної статистики не можна вважати абсолютно точними, оскільки вони фіксують лише ті випадки, в яких було офіційне звернення до органів виконавчої влади. Даних, які б відображали реальну кількість випадків насильства в сім'ї, не існує з цілком зрозумілих причин: через закритість сім'ї як системи; взаємозалежність жертв і агресорів; відсутність доступу до сім'ї соціальних робітників, недостатність інформації з медичних закладів та правоохоронних органів, що не дозволяє робити висновків про розміри даного явища в нашому суспільстві. Стереотипні уявлення про стосунки батьків-дітей, де покарання розглядається природною складовою виховання, призводять до того, що про факти насильства дуже рідко повідомляють правоохоронні чи інші органи.

В Україні від психологічного чи фізичного насильства в сім'ї страждає майже 60% дітей у віці від 2 до 14 років. Такі попередні результати дослідження озвучила голова представництва ЮНІСЕФ в Україні Юкіе Мокуо на Міжнародній конференції «Надання допомоги постраждалим від насильства». Дослідження

проводили за підтримки фонду ЮНІСЕФ в усіх регіонах України серед 12 тисяч домогосподарств України: «...11% членів цих родин вважають, що домашнє насильство – це нормальний метод поводження з дітьми. А близько 10% чоловіків вважають, що вони мають право бити своїх дружин або дітей».

Проблема насильства над дитиною в сім'ї не втрачає своєї актуальності. Оскільки діти є найбільш уразливою категорією внаслідок психологічної, соціальної, особистісної незрілості та залежності від батьків та опікунів, несформованості стратегій подолання стресу, малого життєвого досвіду, правової неосвіченості та багатьох інших причин.

Згідно Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» (2001 р.) *насильством в сім'ї* вважаються будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю.

Незалежний експерт ООН з питань насильства щодо дітей Паулу Сержіу Пінейру виокремлює *індивідуальні чинники* (біологічні особливості та особиста історія як дитини, так і членів її родини), і *фактори стосунків* (спосіб, у який дитина спілкується та взаємодіє з батьками, братами і сестрами), що можуть вплинути на вірогідність перетворення дитини на жертву. Зокрема, можна сказати, що діти, які відрізняються гіперактивністю та послабленою увагою на ранніх стадіях життя (індивідуальні чинники), або ті, що зростають без належного батьківського контролю, стикаються з агресивністю батьків та живуть в умовах суворої дисципліни (фактори стосунків), перебувають під вищим ризиком участі в насильницьких діях у якості жертви чи кривдника.

Ризик насильства щодо дитини, на думку І. Фурманова, зростає, якщо агресор і жертва володіють певними фізичними, психологічними чи поведінковими особливостями і здібностями налагоджувати комунікацію з дитиною.

*Так, особистості агресора (батька) притаманні наступні риси:*

- агресивність, домінування, імпульсивність, ригідність, швидка дратівливість (особливо провокує на поведінку дитини), низька стійкість до стресу, емоційна лабільність, тривожність, депресивність, низька самооцінка, залежність, низький рівень емпатії та відкритості, замкнутість, підозрілість і порушені процеси самоідентифікації;
- невдоволення і негативне самовідчуття, відчуття себе нещасною, незадоволеною сімейним життям, негативне ставлення батьків до оточуючих і неадекватні соціальні очікування щодо дитини;
- відсутність умінь вести переговори, вирішувати конфлікти і проблеми, впоратися зі стресом, просити допомоги у інших;
- певні психопатологічні відхилення (невротичність, депресивність, схильність до суїцидів);
- алкоголізм і наркоманія;
- проблеми зі здоров'ям (патологічно протікає вагітність, перервана вагітність, важкі пологи);
- емоційна несприйнятливність і розумова відсталість;
- нерозвиненість батьківських навичок і почуттів.

*Особистість жертви (дитини) відрізняють такі риси:*

- апатичність, замкнутість, байдужість, надмірна залежність, брехливість;
- дратівливість, агресивність, непокірність, непослух, імпульсивність, гіперактивність, непередбачуваність поведінки, порушення сну, енурез;
- гризіння нігтів, колупання в носі, кривляння, маніпулювання геніталіями;
- несамотійність, некомунікабельність, відсутність друзів;
- придбані каліцтва, низький інтелект, порушення здоров'я (спадкові або хронічні захворювання, в тому числі і психічні);
- особливості зовнішності, що відрізняють цих дітей від інших або важко пережиті батьками, з якими вони ніяк не можуть примиритися («вухаті», «сутулі», «кривоногі», «товсті»). І. Фурманов також вважає, що це можуть бути небажані діти, а також ті, які були народжені після втрати батьками попередньої дитини, недоношені діти, які мають при народженні низьку вагу, діти, що у багатодітній родині, де проміжок між народженнями дітей був невеликим, діти, чие виношування і народження було важким для матерів, які часто хворіли чи були розлучені з матір'ю протягом першого року життя.

Таким чином, більшість теоретичних пояснень причин та джерел насилля над дітьми дозволяє виділити *дві основні групи факторів, що призводять до насилля:*

1) Зовнішні:

- низький дохід сім'ї та постійний дефіцит грошових коштів, безробіття або тимчасова робота, низький трудовий статус батьків;

- емоційна і фізична ізоляція сім'ї (проявляється у відсутності соціальних контактів, формальної та неформальної підтримки);
- наявність громадянських війн і локальних військових дій;
- рівень злочинності;
- відсутність цілісної та дієвої системи захисту дітей;
- особливості установок суспільства з точки зору терпимості до насильства по відношенню до дітей;
- переконання, що фізичні покарання є ефективним способом виховання;

## 2) Внутрішні:

– схильність до насильства, перенесена дорослими з сім'ї своїх батьків, тобто насильство, що процвітало в батьківській родині, у тому числі – спостереження за актами домашнього насильства. Агресивна поведінка, відповідно до теорії А. Бандури, в дитячому віці копіюється і позитивно підкріплюється, в подальшому вже у власній родині повторюється і схвалюється. Форми жорстокого поводження передаються з покоління в покоління і формують цикл домашнього насильства.

Крім того, поширеним є сексуальне насильство над дітьми, що вдома частіше скоюють чоловіки, половина сексуальних зловживань в сім'ї є інцестом між батьком і дочкою. Причинами є домінуюча роль батька, його сексуальна незадоволеність, алкоголізація, пасивна позиція матері.

Отже, дитяче насильство в сім'ї визначається не якимось одним фактором, а системою чинників у їх взаємозв'язку і взаємовпливі.

У 1978 році, отримуючи премію Г.-К. Андерсена, письменниця Астрід Ліндгрєн виголосила відому промову: «Я хочу поговорити про дітей... Скільки дітей отримали свої перші уроки насилля – від тих, кого любили, – від власних батьків – і потім понесли цю «мудрість» далі, передаючи її із покоління в покоління!..»

Для тих, хто кричить про необхідність «твердої руки», я хочу розповісти історію, яку почула від однієї літньої дами. Коли вона була молодою мамою, люди вірили, що без різки гарної людини не виховасш. Одного разу її маленький син провинився, і їй здалося, що він заслуговує того, щоб його добре відшмагали. Вона наказала йому піти й самому зірвати різку. Хлопчик пішов і довго не повертався. Нарешті він повернувся весь у сльозах і сказав: «Різки я не знайшов, але ось тобі камінь, який ти можеш у мене кинути». Тут мати теж розплакалась, тому що раптом побачила все очима дитини. Дитина, мабуть, розмірковувала: «Мама хоче зробити мені боляче, для цього і камінь підійде...»

Потім вона поклала камінь на кухонну полицку, де він і залишився лежати як вічне нагадування про обіцянку, яку вона собі дала у той момент – жодного насилля!..

Непогано було б нам усім покласти на кухонну полицю камінь як нагадування дітям і самим собі – жодного насилля!».

## **ЛІТЕРАТУРА**

1. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15.11.2001 № 2789-III.
2. Дослідження Генерального Секретаря Організації Об'єднаних Націй з питань насильства щодо дітей Паулу Сержіу Пінейру. – Доповідь про насильство щодо дітей у світі. – К., 2006.
3. Фурманов И. Агрессия и насилие. Диагностика, профилактика и коррекция / И. Фурманов. – СПб., 2007.
4. Онищенко Ю. Насильство в сім'ї : стан та проблеми / Ю. Онищенко // Педагогіка толерантності. – 2001. – № 3 – 4.
5. Український фонд «Благополуччя дітей» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://childfund.org.ua/irc/irc-news/view/1692/0>.